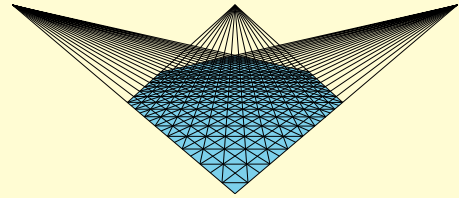

Nummer 37, maart 2008

Zeeland in Beeld Middelburg vierde 'vooruitgang' in 1867
Expositie Veelstromenland. Kerken en godsdiensten in Zeeland
Zeeuwen Gezocht Patiënten in het Middelburgse ziekenhuis
Cursussen Nieuwe korte cursussen in het Zeeuws Archief

Zeeland in Beeld Middelburg vierde 'vooruitgang' in 1867

Het Zeeuws Archief heeft onlangs een klein album met vroege foto's van Middelburg verworven dankzij de steun van de Vrienden van het Zeeuws Archief. Het leren album bevat zestig foto's op visitekaartjesformaat uit de beginjaren van de fotografie (circa 1856-1876), waaronder enkele tot nu toe onbekende stadsgezichten en foto's van praalwagens. Het blijkt onder andere te gaan om de viering van de Zeeuwse spoorwegfeesten.

Walcheren had lang gewacht, maar in 1867 was het eindelijk zover: er werd een begin gemaakt met de aanleg van de kanaal-, haven- en spoorwegwerken. Het kanaal door Walcheren, de havenwerken in Vlissingen en de spoorwegverbinding zouden de Zeeuwse economie opnieuw welvaart brengen. Het heugelijke nieuws werd op 9 en 10 juli van dat jaar uitgebreid gevierd met 'spoorwegfeesten' in Middelburg. Er was zang, muziek, vuurwerk en een allegorische optocht; een 'trein' van praalwagens die de hoogtepunten uit de Zeeuwse geschiedenis en economie verbeeldde. De festiviteiten werden gadeslagen door de bevolking die niet onverdeeld de evenementen toejuichte: van de 'vooruitgang' was immers nog niets te zien. Pas zes jaar later kon de voltooiing van de werken worden gevierd. Dat gebeurde op 8 september 1873 in Vlissingen in het bijzijn van koning Willem III.

Zeldzame stadsgezichten

Foto's op visitekaartjesformaat, afgedrukt met behulp van een glasnegatief, is een Franse vinding uit 1854. De fotootjes waren relatief goedkoop en werden daarom snel populair – binnen een mum van tijd werden er alleen al in Middelburg jaarlijks duizenden portretfoto's vervaardigd. Foto's van stadsgezichten waren echter veel zeldzamer. De eigenaar van het album verzamelde bovendien beeldbepalende gezichten, van nieuwe gebouwen of juist van bouwwerken die kort daarop werden afgebroken zoals de Vlissingsepoort. De gefotografeerde nieuwbouw bestaat onder meer uit de aanleg en de opening van het droogdok Prins Hendrik op de Dam, de aanleg van het station en de ijzeren voetgangersbrug over het spoor, de stationsbrug over het kanaal door Walcheren en de stoomolie-molen aan het Molenwater. Verder bevat het album stadsgezichten die sinds de Tweede Wereldoorlog een metamorfose hebben ondergaan zoals de Dwarskaai met het huis De Steen-

De Middelburgse Commercie Compagnie liet voor de allegorische optocht tijdens de spoorwegfeesten op 9 en 10 juli 1867 een praalwagen bouwen in de vorm van een driemaster. De foto werd gemaakt door J.W. Gerstenhauer Zimmerman die ook de verschillende deelnemers aan de optocht vastlegde in een tekening. Deze verscheen datzelfde jaar in steendruk bij het boekje *De Zeeuwsche spoorweg van G.N. de Stoppelaar*. Hierin werden de praalwagens uitvoerig beschreven. Zo is de hierbij afgebeelde wagen een 'Amerikaansch center board vessel met driemast-schoonertuig', dat tijdens de optocht werd voortgetrokken door twee paarden met rode pluimen en geel omrande rode dekkleden met een geel anker in het midden. BG-0380-24 (detail)

Feestelijke opening van het droogdok te Middelburg op 30 juni 1876. Links het fregat Minister Fransen van de Putte. Foto: J.J. van Melle uit Bergen op Zoom. BG-0380-18

rotse, de Markt en de Lange Delft. De enige vreemde eend in de bijt lijkt een foto van het zojuist geopende Badhotel in Domburg. Toch past het beeld goed bij de foto's van de spoorwegfeesten. De spoorwegen zouden namelijk een ontwikkeling mogelijk maken waar lang niet alle feestvierders in 1867

bij zullen hebben stilgestaan: de opkomst van de badcultuur die leidde tot de voor Zeeland zo belangrijke bron van inkomsten, het toerisme.

De zestig foto's zijn te zien in de beeldbank Zeeland in Beeld, via www.zeeuwsarchief.nl, zoeken op: BG-0380*

Expositie Veelstromenland. Kerken en godsdiensten in Zeeland

◀ Gravure door Hendrick Danckerts (circa 1625-1679), 1647, Zel.Ill. III 439-7

◀ Tekening door Hendrick van Schuylenburgh (circa 1620-1689), 1647, pen in bruin, bruingewassen, Zel.Ill. III 437-4 (detail)

Bij de tentoonstelling verschijnen speciaal voor jongeren een Kijk & Luisterwijzer en een speurtocht Pelgrimstocht langs kloosters en kerken. De speurtocht wordt mede mogelijk gemaakt door 2008 Jaar van het Religieus Erfgoed Zeeland en de Stichting Nieuw Zout en zal naar verwachting eind mei uitkomen.

Zeeland kent van oudsher een rijkdom aan kerken en godsdienstige stromingen. In de expositie Veelstromenland toont het Zeeuws Archief een schat aan religieuze verscheidenheid. De expositie is te zien van 28 april t/m 9 januari 2009. Bij de tentoonstelling verschijnen een Kijk & Luisterwijzer en een speurtocht langs kerken in Middelburg.

Vele religieuze stromingen die in Zeeland het godsdienstige leven kleur hebben gegeven, komen aan bod. Beginnend bij Nehalennia, de inheemse godin die al voor de Romeinse Tijd werd vereerd, volgen we het spoor van Willibrord, die de Zeeuwen kwam kerstenen. Na bijna acht eeuwen rooms-katholicisme, kloosters en de machtige abdij gaat Zeeland grotendeels over naar de Hervorming. Alle grote geloofsrichtingen en hun religieuze voormannen worden belicht zoals de Reformatie met Luther en Calvijn, de Nadere Reformatie met Teellinck, Udemans en Koelman, en het Piëtisme met Smytegelt en De Labadie. Ook is er aandacht voor aanhangers van andere geloofsrichtingen zoals de lutheranen, de joden en de doopsgezinden. In de periode vanaf 1802, als er vrijheid van godsdienst ontstaat, komen het rooms-katholicisme, de Afscheiding met Budding en de Doleantie onder leiding van Klarhamer aan de orde.

Nehalennia op het strand bij Domburg

Toen de dijkgraaf en zijn gezelschap op 5 januari 1647 op het strand bij Domburg de aanplant van helm wilden opnemen, troffen ze daar een aantal beeldhouwwerken aan. Het bleek te gaan om votiefstenen gewijd aan de inheemse godin Nehalennia. Het nieuws van de vondsten deed al snel de ronde, ook buiten Zeeland temeer daar Hendrick Danckerts in Den Haag nog datzelfde jaar een boekje uitgaf. Uit het voorwoord is op te maken hoe groot de fascinatie moet zijn geweest. De vondsten noemde hij 'Rarietyten, bestaende in Medalyen ende Figuren gehouden op Steen, alwaer ontrent sich mede verthoonde een Fondament van een ronden Tempel, welckers ghelijcken voor desen noyt inde Nederlanden ghevonden zijn gheweest, 't gheene Ick vertrouwe dat de nieusgierighe Onderzoekers van vremtheydt sal veroorsaecken omme naer den oorspronck van dien te gissen'. In het boekje beeldde hij de strandvondsten af. Hij maakte daarvoor gravures naar tekeningen van de Middelburgse kunstenaar Hendrick van Schuylenburgh. Het Zeeuws Archief beheert de beeldcollectie Zelandia Illustrata en daarin bevinden zich zowel een exemplaar van het boekje van Danckerts als de originele tekeningen van Van Schuylenburgh.

Zeeuwen Gezocht Patiënten in het Middelburgse ziekenhuis

De nieuwste update van de personenzoekmachine Zeeuwen Gezocht bevat de 29.000 namen van patiënten die tussen 1584 en 1812 werden opgenomen in het gasthuis oftewel ziekenhuis van Middelburg. In de ziekenzalen logeerde een bont gezelschap van verschillende nationaliteiten en uiteenlopende beroepsgroepen. De patiënten hadden gemeen dat zij te arm waren om zelf de zorg te betalen, zij werden verpleegd voor rekening van het gasthuis.

Het gasthuis was een belangrijk gebouw in Middelburg. Het was vanaf de Middeleeuwen tot en met 1866 gevestigd in het complex naast en achter de huidige Gasthuiskerk op de hoek van de Lange Delft en de Nieuwstraat. De dagelijkse leiding was in handen van een conciërge of binnenvader. Hij werd geassisteerd door de ziekentrooster en een klerk die de administratie bijhield.

Lootjesboeken

Onvermogene patiënten werden toegelaten nadat zij waren onderzocht door een chirurgijn. Na goedkeuring door de gasthuismeester kregen zij een stukje lood (loodje of lootje) als entreebewijs. Klerken hielden de registratie bij. De registers worden lootjesboeken genoemd en zijn over de jaren 1584-1812 voor een groot deel bewaard gebleven. De daarin aanwezige 29.000 namen zijn door twee vrijwilligers van het Zeeuws Archief met veel geduld en doorzettingsvermogen overgetypt en daarna toegevoegd aan de persoonsnamendatabase Zeeuwen Gezocht.

Aanvankelijk noteerden de klerken van elke patiënt de naam, de plaats van herkomst, de inschrijfdatum en de datum van vertrek of overlijden. Vanaf ongeveer 1770 noteerden zij ook de verblijfplaats (werk- of logeeraadres), de naam van de echtgeno(o)t(e), de reden van opname en de doodsoorzaak.

Wereld van leed

De door de klerken genoteerde simpele basisgegevens doen een wereld van leed vermoeden. Bijvoorbeeld het trieste verhaal van Carel Maniare uit Picardië in Frankrijk. Hij werd op 8 januari 1773 opgenomen in het gasthuis en vertrok een jaar later op 14 april, nadat zijn beide benen waren geamputeerd.

Voorgevel van het gasthuis in Middelburg, dat eeuwenlang was gevestigd naast en achter de huidige Gasthuiskerk op de hoek van de Lange Delft en de Nieuwstraat. Aquarel naar een werk van J.F. Schütz uit 1867, het jaar waarin het gasthuis werd afgebroken, door Jacob Huijbrecht Hollestelle (1858-1920), 27,5 x 19,7 cm., Zel.III. II 661

Zinnebeeld van geloof, hoop en liefde op het titelblad van het grootleggerboek van de landen, huizen, tienden, renten, cijzzen en andere bezittingen van het gasthuis te Middelburg van 1 oktober 1604, bijgehouden tot 1635. De penekening stelt een zinnebeeld van het gasthuis voor, met bovenaan een moeder (de Liefde) met kind en twee putti, en eten en drinken. Links van de titel een vrouw met anker (de Hoop) en het wapen van Zeeland, en rechts een vrouw met kruis en bijbel in de hand (het Geloof) en het wapen van Middelburg. Onderaan een voorstelling van twee hulpbehoevenden die verbonden zijn en gevoed en gelaafd worden.

Monogrammist J.H., pen in zwart, bruingewassen, 44,5 x 32 cm., gemonogrammeerd en gedateerd 1605. Archief Godshuizen Middelburg 1343-1812, inv.nr 414

Uit de registratie blijkt dat het gasthuis een internationaal patiëntenbestand had. De zalen boden plaats aan een gemêleerd gezelschap van zieke en hulpbehoevende mensen, zoals Engelse, Schotse en Franse soldaten en hun aanhang (vrouwen, kinderen en marketentsters of wasdames), rondreizende landarbeiders, handwerkslieden en kramers uit Vlaanderen en Brabant, zeelieden in dienst bij de in Middelburg gevestigde handelscompagnieën, maar ook personeel van de Middelburgse elite en armen en bedelaars.

De gang van zaken in het Middelburgse gasthuis is uitgebreid beschreven door dr. J.L. Kool-Blokland in het boek *De zorg gewogen, zeven eeuwen Godshuizen in Middelburg*, Middelburg 1990. De lootjesboeken zijn aanwezig over de perioden 1584-1599, 1659-1677 en 1699-1812 in het archief Godshuizen Middelburg 1343-1812, toegang 24.1, inv.nrs 21-26.

Kijk voor de persoonsnamendatabase Zeeuwen Gezocht op www.zeeuwengezocht.nl of www.zeeuwsarchief.nl.

Cursussen Nieuwe korte cursussen in het Zeeuws Archief

Zeeuwen in beroep en bedrijf: Ondernemers en middenstanders in archiefbronnen Hebt u voorouders die een eigen bedrijf hadden en wilt u daar meer over weten? Schrijft u zich dan in voor deze korte cursus. Toon Franken is dé specialist op het gebied van bedrijfsarchieven. Hij vertelt u hoe en waar u moet zoeken om uw ondernemende voorvaders te achterhalen. Bakkers, fabriekseigenaren, winkeliers, iedereen die een eigen bedrijf heeft en had, staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. De archieven van de Zeeuwse Kamers van Koophandel berusten in het Zeeuws Archief, evenals hinderwetvergunningen en archieven van bedrijven (handel, industrie en dienstverlening). U leert welke archieven op het gebied van handel en nijverheid er zijn, hoe u ze kunt raadplegen en welke gegevens van nut kunnen zijn bij uw stamboomonderzoek. De cursus is op dinsdag 1 april van 19.30 tot 21.30 uur. Deelname: € 15 voor ZVU-leden en Vrienden van het Zeeuws Archief, € 18 voor niet-leden.

Gezicht op de bedrijvige Lange Delft te Middelburg, met links een schoenenwinkel en verderop de laatste houten gevel nog op de oorspronkelijke plek, 1865-1870. BG-0380-51 (detail). Foto uit het album dat dankzij de Stichting Vrienden kon worden verworven, zie het artikel op de voorpagina.

Zeeuwen op zee: Zeevarenden in archiefbronnen Zeevaart en zeehandel hebben de Zeeuwen in de zestiende tot de achttiende eeuw geen windeieren gelegd. Schepen voeren af en aan om

Schepen in reparatie op de werf aan het Balkengat van de in 1720 opgerichte Middelburgse Commerciale Compagnie, 1867-1872. Foto: J.W. Gerstenhauer Zimmerman (1816-1887). BG-0380-38 (detail). Foto uit het album dat dankzij de Stichting Vrienden kon worden verworven, zie het artikel op de voorpagina.

handel te drijven en oorlog te voeren. Hebt u avontuurlijke voorouders die de kost verdienden op zee en zou u die graag eens boven water willen halen? Meldt u zich dan aan voor deze korte cursus. Ivo van Loo, kenner op het gebied van scheepvaart in de Gouden Eeuw, neemt u mee naar de boeiende wereld van de zeevaart en laat u kennismaken met archiefbronnen over zeevarenden. U leert welke bronnen beschikbaar zijn en hoe u op een handige manier kunt zoeken in bijvoorbeeld de archieven van de handelscompagnieën en het omvangrijke archief van de Zeeuwse Rekenkamer met daarin de tolregisters, de archieven van de baljuw te water, de ankeragegelden en de financiële administratie van de admiraliteit met onder andere de bemanningslijsten. In veel van deze archieven zijn zowel Zeeuwen als niet-Zeeuwen te vinden, dus ook buitenlandse schippers die in Zeeuwse havens voor anker gingen en buitenlandse zeelui die aanmonsterden voor een reis naar Oost- of West-Indië. De cursus is op dinsdag 8 en 15 april van 19.30 tot 21.30 uur. Deelname: € 25 voor ZVU-leden en Vrienden van het Zeeuws Archief, € 29 voor niet-leden. Aanmelden kan bij de ZVU, tel. (0118) 634 800. ●

Adres en openingstijden

Zeeuws Archief, Hofplein 16, Postbus 70, 4330 AB Middelburg, tel. (0118) 678800, fax (0118) 628094, info@zeeuwsarchief.nl, www.zeeuwsarchief.nl

De studiezaal en de expositieruimte zijn geopend van dinsdag tot en met vrijdag en elke eerste zaterdag van de maand, van 9.00 tot 17.00 uur, de expositieruimte ook op maandag.

Het Zeeuws Archief is gesloten op maandag 24 maart (Tweede Paasdag), woensdag 30 april (Koninginnedag), donderdag 1 mei (Hemelvaartsdag), maandag 5 mei (Bevrijdingsdag) en maandag 12 mei (Tweede Pinksterdag).

Abonnement Nieuwsbrief

Wilt u deze gratis Nieuwsbrief voortaan als abonnee ontvangen, mail uw adresgegevens dan naar info@zeeuwsarchief.nl onder vermelding: abonnement Nieuwsbrief. U kunt zich via dit mailadres ook afmelden. Hebt u geen e-mail, stuur dan een kaartje naar het Zeeuws Archief met uw aan- of afmelding.